

Exposició *Fiebre de la materia. Acercamientos al Dispensario Antituberculoso del Raval*. Barcelona, Galeria Àngels Barcelona, del 20 de març fins al 30 de juny de 2025.

Gregori Civera i Jorge Ribalta, comissaris de l'exposició que comentem, compten amb una llarga trajectòria professional com a especialistes en fotografia. Civera s'ha destacat en la fotografia arquitectònica, té reportatges en publicacions internacionals sobre els nous edificis que es van construir a les zones de nova centralitat que emergiren a Barcelona després del Fòrum de les Cultures del 2004, i ha estat durant dues dècades el fotògraf de l'estudi de Ricardo Bofill. Per la seva banda, Ribalta, premi nacional de fotografia el 2024, ha registrat amb la seva càmera la representació del treball en l'àmbit de les institucions culturals. Tots dos van treballar junts al Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) en el marc de l'exposició «Una ciutat desconeguda sota la boira. Noves imatges de la Barcelona dels barris», comissariada per Ribalta. Aquest treball era part de l'anomenat Pla de Barris 2021-2024 impulsat per l'Ajuntament de Barcelona, presidit aleshores per Ada Colau, que cercava reduir les desigualtats i generar noves oportunitats tot implicant a la ciutadania.

A *Fiebre de la materia*, Civera i Ribalta es tornen a trobar davant d'un escenari singular i controvertit del Raval de la ciutat de Barcelona: el Dispensari Antituberculos. En l'actualitat, aquesta denominació ha de resultar estranya a la major part de la ciutadania barcelonina, doncs aquest edifici va perdre aquesta funció a la darrera dècada del segle xx. Des d'aleshores ha estat el Centre d'Atenció Primària Doctor Lluís Sayé i, més tard, CAP Raval Nord. Aquest espai ha estat objecte de controvèrsia mediàtica en els darrers anys a propòsit dels usos i ordenament dels edificis de la plaça dels Àngels i dels carrers que la circumden. La voluntat expansionista dels propietaris del MACBA es va veure només en part limitada quan l'Ajuntament acordà reubicar el CAP Raval Nord a l'antiga capella de la Casa de Misericòrdia, al carrer de Montealegre. En aquest moment, les obres de rehabilitació i transformació d'aquest espai van a tota velocitat.

L'exposició recull les fotografies de Civera i Ribalta, realitzades al llarg del temps i en moments diferents, sense una planificació conjunta, però tot dialogant. No només es tracta de fotografies dels espais, dels elements d'una arquitectura transformadora, funcional, racional, moderna, utilitària, on la llum i l'aire actuen com a principis rectors al servei de les formes i els materials. En efecte, la mirada d'aquests fotògrafs recull també les persones que habiten el barri i el dispensari-ara-centre-de-salut. Es tracta d'un relat gràfic sense paraules. Fotografies en formats de diferents dimensions, en color i emmarcades les de Civera i en blanc i negre sobre paspartú les de Ribalta. La manca d'un discurs escrit força a establir un diàleg amb el públic que mira les fotografies. Alhora, les imatges, carregades de significat, descriuen els espais interiors i exteriors de l'edifici, i interpel·len al visitant en proposar la bellesa d'unes formes i d'un estil arquitectònic i la vida quotidiana que té lloc dins i fora del centre. Sí, la vida que té el centre, on unes persones tenen cura d'altres, reflecteix la realitat vital d'un barri indòmit, que ha sobreviscut a tots els intents de domesticació, ja fos per la via de l'urbanisme, de la medicalització o d'altres violències, impulsats per part de les autoritats des de finals del segle XIX fins l'actualitat.

L'exposició es complementa amb l'exhibició de la documentació, els articles i les monografies que han considerat el dispensari com a objecte d'anàlisi històrica, arquitectònica i urbanística. Aquest conjunt de materials s'hi troben a una de les parets-prestatgeria, només arrencar l'espai expositiu.

Aquesta literatura ens permet situar i entendre millor els orígens i la relació d'estudi de Civera i Ribalta amb el seu objecte d'anàlisi fotogràfica. En efecte, la relació de Civera i Ribalta amb el Dispensari Antituberculós es va iniciar fa molts anys i cadascú s'apropà a aquell edifici per raons diferents i alhora semblants a les de l'exposició actual. Civera va ser el fotògraf que va col·laborar amb Antonio Pizza, arquitecte i historiador, quan aquest estava treballant en la monografia sobre aquest espai, que va publicar el 1993 el Colegio de Arquitectos de Almería, en el context de la restauració del dispensari i la seva transformació en el Centre d'Atenció Primària Doctor Lluís Sayé. En aquell treball, Pizza estudiava l'edifici encarregat als arquitectes Josep Lluís Sert, Joan Baptista Subirana i Josep Torres Clavé, tots ells membres del Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània (GATCPAC). L'edifici, enllestit entre 1936 i 1938, responia a les dures condicions sanitàries i socials que patia la població barcelonina des de finals del segle XIX i que es traduïen en l'augment constant dels casos de tuberculosi. La iniciativa formava part de la campanya antituberculosa iniciada per la Mancomunitat de Catalunya i dirigida des del 1918 pel metge fisiòleg Lluís Sayé. El control de la població tuberculosa es va portar a terme des del dispensari de carrer de Rades (1921) i mitjançant les visites domiciliàries. Així, el nou dispensari central antituberculós del carrer Torres Amat va ser plantejat per les autoritats republicanes el 1933. L'edifici resultant va constituir en aquell moment un dels pocs exemples d'arquitectura moderna al centre històric de Barcelona i un emblema dels postulats racionalistes i funcionalistes a Catalunya.

Civera també va enregistrar l'evolució de les obres que van conduir a la inauguració del MACBA el 1995. Aquesta història, que posa en relació l'urbanisme i el control social, arrenca de molt abans quan l'Ajuntament de Barcelona encarregà, el 1980, un estudi per reordenar els espais ocupats pel Convent dels Àngels, la Casa de Caritat i la Casa de Misericòrdia. L'equip d'arquitectes format per Lluís Clotet, Oscar Tusquets i Francesc Bassó va produir el projecte de reforma «del Liceu al Seminari» (1981), que cercava un canvi social al barri a partir de la transformació d'entorns degradats i edificis singulars en equipaments. Aquella controvertida dècada de canvis quirúrgics al Raval de la ciutat ha estat molt ben estudiada per Miquel Fernández a *Matar al «Chino». Entre la revolución urbanística y el asedio urbano en el barrio del Raval del Barcelona* (2014).

Aquesta mirada a la ciutat també la trobem en Ribalta, qui ha fotografiat de manera crítica l'evolució urbanística de Barcelona des del 2005. El punt de partença era, un altre cop, el Fòrum de les cultures del 2004, considerat com l'operació urbanística que tancava el projecte d'eixamplar la ciutat d'Ildefons Cerdà. En aquest context, Ribalta s'interessa per l'edifici del Dispensari Antituberculós a partir del 2015, amb motiu d'un seguit de reformes menors executades en aquell centre. La mirada del fotògraf s'hi apropa a la llum de les interpretacions elaborades per l'arquitecta Beatriz Colomina, i recollides més tard en un llibre publicat en anglès i castellà (*X Ray Architecture*, 2019). Resulta rellevant veure i entendre les fotografies de Ribalta com un trasllat de les reflexions de Colomina al voltant de com les psicopatologies, el discurs mèdic i les tecnologies de la imatge associades a la medicina influeixen en l'arquitectura del segle xx. El Dispensari Antituberculós representaria així, tot coronant el Raval, una idea rectora de salut, basada en el triomf de dos elements, la llum i l'aire, i, en definitiva, en el triomf del bé sobre el mal.

L'exposició fotogràfica reflexiona així, un altre cop, sobre un edifici i un entorn de resistència ciutadana on el treball diari dels seus professionals tracta de tenir cura de la salut dels veïns, que ho són d'aquí i d'arreu del món. Un espai que, a causa de les seves característiques físiques, va jugar un paper singular i decisiu durant el temps de la COVID-19, i que la desinversió i manca de manteniment ha significat la seva sentència de mort, lenta però definitiva. En tot cas, tal com mostra aquesta exposició: un espai viu, malgrat estar situat en un món que s'acaba.

Alfons Zarzoso

Institució Milà i Fontanals de Recerca en Humanitats

CSIC, Barcelona

<https://orcid.org/0000-0003-1263-0571>